Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

SİVİL KATILIM PROJESİ

Afet ve Acil Durumlarda Engellilere Yönelik

AFET YÖNETİM REHBERİ

TÜRKİYE SAKATLAR DERNEĞİ • 1960 •

AVCILAR BELEDİYE BAŞKANLIĞI

TBB TÜRKİYE BELEDİYELER BİRLİĞİ

TÜRKİYE CUMHURİYETİ DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI AVRUPA BİRLİĞİ BAŞKANLIĞI

REPUBLIC OF TÜRKİYE MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS DIRECTORATE FOR EU AFFAIRS

UNDP

Künye

Rapor Başlığı

Afet Yönetim Rehberi

Hazırlayan

Türkiye Sakatlar Derneği (TSD)

Ördek Kasap Mah. Aşağıguraba Cad. No: 31/33 Kat: 4, Çapa/Fatih, İstanbul/Türkiye

Tel: +90 212 521 49 12

E-posta: info@tsd.org.tr

Tarih ve Yer

İstanbul – 2025

Yayımlayan ve Sorumlu Kurum

Türkiye Sakatlar Derneği

Baskı ve Dağıtım

Türkiye Sakatlar Derneği, İstanbul / Ankara

Kaynak Gösterimi

Yayın alıntılamalarında lütfen aşağıdaki biçimi kullanınız:

Türkiye Sakatlar Derneği (2025). Afet ve Acil Durumlara Karşı Engelli Gönüllülerin Güçlendirilmesi Eğitim Kitapçığı. İstanbul.

Bu kitapçık Avrupa Birliği'nin "Sivil Katılım Hibe Programı" kapsamında sağladığı mali destekle hazırlanmıştır. Rapor içeriği, yalnızca Türkiye Sakatlar Derneği'nin sorumluluğundadır ve UNDP ile Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmaz.

İçindekiler

- **1. GİRİŞ** 5
  - **1.1. Rehberin Amacı ve Kapsamı** **5**
  - **1.2. Hedef Kitle ve Kullanıcı Profili** **5**
  - **1.3. Rehberin Dayandığı Ulusal ve Uluslararası Belgeler** **6**
- **2. ENGELLİLER VE AFETLER: TEMEL KAVRAMLAR** 7
  - **2.1. Afet Türleri (Deprem, Sel, Yangın, Salgın vb.)** **7**
  - **2.2. Afet Döngüsü: Önleme, Hazırlık, Müdahale, İyileştirme** **7**
  - **2.3. Afetlerde Kırılganlık ve Kesişimsellik** **8**
- **3. AFET ÖNCESİ HAZIRLIK: GÜÇLENME STRATEJİLERİ** 9
  - **3.1. Kişisel Risk Değerlendirmesi ve Afet Planı Hazırlama** **9**
  - **3.2. Erişilebilir Uyarı ve Bilgilendirme Sistemleri** **9**
  - **3.3. Acil Durum Çantası ve Tahliye Hazırlığı** **10**
  - **3.4. Aile/Bakım Verenle Ortak Planlama** **10**
  - **3.5. Komşuluk Destek Ağı Kurma** **10**
  - **3.6. Dijital ve Mobil Uygulama Kullanımı (erişilebilir uygulamalar)** **11**
- **4. AFET ANINDA UYGULAMA REHBERİ** 11
  - **4.1. Güvenli Alanlara Ulaşım** **11**
  - **4.2. Erişilebilir Tahliye Yolları** **12**
  - **4.3. Acil İletişim Yöntemleri ve Kayıt Sistemi** **12**
  - **4.4. Destek Talebi ve Haklara Erişim** **13**
  - **4.5. Afet Gönüllüsüyle Koordinasyon** **13**
- **5. AFET SONRASI TOPARLANMA** 14
  - **5.1. Psikososyal Destek** **14**
  - **5.2. Barınma, Beslenme ve Sağlık Hizmetlerine Erişim** **14**
  - **5.3. Engelli Yardım ve Hak Başvuruları (Sosyal Yardımlar, Hasar Tespit, Tıbbi Destek)** **15**
  - **5.4. Topluma Yeniden Katılım Stratejileri** **15**
  - **5.5. Hak Temelli İzleme ve Raporlama Mekanizmaları** **15**
- **6. ENGEL GRUBUNA GÖRE ÖZELLEŞTİRİLMİŞ BÖLÜMLER** 16
  - **6.1. Görme Engelliler İçin Afet Yönetimi** **16**
  - **6.2. İşitme Engelliler İçin Afet Yönetimi** **16**
  - **6.3. Zihinsel ve Psikososyal Engelliler İçin Afet Yönetimi** **17**

6.4. Bedensel Engelliler İçin Afet Yönetimi **17**
6.5. Süreğen Hastalığı Olanlar İçin Afet Yönetimi **18**
6.6. Çoklu Engellilik Durumlarında Dikkat Edilmesi Gerekenler **18**
7. YEREL YÖNETİMLER VE STÖ'LER İÇİN KILAVUZ BÖLÜM 19
7.1. Erişilebilir Acil Müdahale Planı Hazırlama **19**
7.2. Engelli Katılımı ve İstişare Mekanizmaları **19**
7.3. Afet Koordinasyon Merkezlerinde Erişilebilirlik **20**
7.4. Geçici Barınma Alanlarında Uyumlaştırma Rehberi **20**
7.5. Toplumsal Farkındalık Faaliyetleri ve İletişim **20**
7.6. Platformlar, Komisyonlar ve İşbirliği Modelleri **20**
8. İYİ UYGULAMA ÖRNEKLERİ (ULUSAL ve ULUSLARARASI) 21
8.1. Japonya: Afet Tabanlı Erişilebilirlik Protokolü (DIA: Disability-inclusive DRR) **21**
8.2. Şili: Kırsal Bölgelerde Engelli Dostu Afet Hazırlığı **21**
8.3. AB Projeleri ve Örnek Belediyecilik Uygulamaları **22**
8.4. Türkiye'den Sivil Toplum Uygulamaları **22**
SONUÇ 23
EKLER ve ARAÇLAR 24
Ek 1: Kişisel Afet Hazırlık Planı Formu **24**
Ek 2: Acil İletişim Listesi Şablonu **24**
Ek 3: Acil Durumda Haklara Erişim Bilgi Kartı **24**
Ek 4: Kullanılabilecek Mobil Uygulamalar Listesi **25**
Ek 5: Faydalı Web Siteleri ve Kurumlar **25**
KAYNAKÇA 26

◇ 1. GİRİŞ

1.1. Rehberin Amacı ve Kapsamı

Bu rehber, afet ve acil durumlar sırasında ve sonrasında engelli bireylerin yaşam hakkı, güvenliği, sağlık hizmetlerine erişimi, tahliye süreçleri ve bilgiye erişim gibi temel haklarının korunması ve güçlendirilmesi amacıyla hazırlanmıştır. Rehberin temel amacı; **engelli bireylerin afet döngüsünün her aşamasında (önleme, hazırlık, müdahale, iyileştirme)** aktif katılımını sağlamak ve afet yönetimi süreçlerinin **hak temelli**, **erişilebilir**, **kapsayıcı** ve **katılımcı** bir yaklaşımla yeniden yapılandırılmasına katkı sunmaktır.

Bu belge, sadece bilgi veren bir kaynak değil, aynı zamanda **uygulamaya dönük bir rehber**dir. Engelli bireylerin bireysel hazırlıklarını artırmak, ailelerini bilinçlendirmek, yerel yönetim ve sivil toplum iş birliğini teşvik etmek ve politika yapıcıları kapsayıcı afet yönetimine yönlendirmek bu rehberin ana kapsamını oluşturur.

Rehber:

- Tüm engel gruplarını (görme, işitme, bedensel, zihinsel, psikososyal, süreğen hastalığa sahip bireyler) kapsamaktadır.
- Afet döngüsünün tüm aşamalarını (hazırlık, müdahale, iyileştirme) kapsayan çok boyutlu stratejiler sunar.
- Yerel yönetimler, STK'lar, kamu kurumları, üniversiteler ve politika yapıcılar için kurumsal kapasite artırımı sağlar.

1.2. Hedef Kitle ve Kullanıcı Profili

Bu rehberin doğrudan ve dolaylı kullanıcıları şu şekildedir:

◆ **Doğrudan Kullanıcılar:**

- Farklı engel gruplarından bireyler
- Engelli bireylerin aile üyeleri ve bakım verenleri
- Engelli örgütleri ve aktivistleri

◆ **Dolaylı Kullanıcılar:**

- Yerel yönetimler (belediyeler, il özel idareleri, itfaiye, sosyal hizmet birimleri)
- AFAD birimleri ve il afet müdürlükleri
- Sosyal hizmet uzmanları ve afet çalışanları
- STK'lar, gönüllü kuruluşlar ve sendikalar
- Akademisyenler ve araştırmacılar
- Toplumun genel üyeleri (komşular, apartman yöneticileri, mahalle muhtarları)

Rehber, her kullanıcı için **uygulanabilir bilgi**, **araçlar**, **hazırlık şablonları** ve **örnek uygulamalar** sunmaktadır. Ayrıca farklı okuryazarlık düzeylerine uygun versiyonlar (Braille, işaret dili, sesli betimleme, kolay okuma) ile erişilebilirlik gözetilmiştir.

1.3. Rehberin Dayandığı Ulusal ve Uluslararası Belgeler

Bu rehber; engelli hakları, afet riski azaltımı, sürdürülebilir kalkınma ve insan hakları temelli yönetişim ilkelerini temel alan çeşitli politika belgeleriyle uyumludur. Aşağıda rehberin dayandığı temel belgeler açıklanmıştır:

1.3.1. Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi (CRPD)

Türkiye'nin 2009 yılında taraf olduğu CRPD, devletlere afet ve acil durumlara hazırlık, müdahale ve iyileştirme süreçlerinde engellilerin eşit şekilde korunması yükümlülüğünü getirir.

Madde 11 - Riskli durumlar ve insani acil durumlar, devletlere "afet zamanlarında engelli bireylerin korunmasına dair tüm önlemlerin alınması" görevini vermektedir. Rehber, bu maddenin uygulanmasına dönük pratik bir araç sunmaktadır.

1.3.2. Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi (2015–2030)

BM tarafından kabul edilen bu çerçeve belgesi, afet risk azaltımı politikalarında kırılgan grupların katılımının artırılmasını zorunlu kılar. Özellikle hedef 4 ve hedef 5, "erişilebilir afet bilgi sistemleri" ve "kapsayıcı hazırlık" ilkelerini öne çıkarır.

Rehber, engelli bireylerin risk azaltma süreçlerine **aktif katılımını** esas alan Sendai ilkeleriyle birebir örtüşmektedir.

1.3.3. Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP)

AFAD tarafından hazırlanan ve ulusal düzeyde tüm kurumların rollerini tanımlayan TAMP, afet anında müdahale süreçlerini organize eder. Ancak TAMP'ta engellilerin özel ihtiyaçları henüz sistematik biçimde yer almamaktadır.

Bu rehber, TAMP'ın mevcut yapısına engelli bireylerin hak ve ihtiyaçlarını bütünleyen bir içerik kazandırmayı hedeflemektedir.

1.3.4. Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (TARAP)

TARAP, afetleri önleme ve riskleri azaltma hedefiyle hazırlanan ve illerde uygulanacak stratejileri tanımlar. Ne var ki TARAP içinde engelli bireylerin ihtiyaçları sadece genel kırılganlık kapsamında ele alınmakta, ayrıntılı strateji geliştirilmemektedir.

Bu rehber, TARAP'ın eksik kaldığı erişilebilirlik, bilgilendirme ve katılım gibi başlıkları detaylandırarak tamamlayıcı işlev üstlenmektedir.

1.3.5. İl Afet Risk Azaltma Planları (İRAP)

Her ilin kendi risk yapısına göre hazırladığı bu planlar, yerel düzeyde risk azaltma stratejilerini içermektedir. Ancak mevcut İRAP'lar incelendiğinde, engelliler için özelleştirilmiş analizlerin eksik olduğu görülmektedir.

2. ENGELLİLER VE AFETLER: TEMEL KAVRAMLAR

2.1. Afet Türleri (Deprem, Sel, Yangın, Salgın vb.)

Afetler, ani gelişen ya da zamanla etkisini artıran doğa veya insan kaynaklı olaylar olup bireylerin yaşamını, sağlığını, güvenliğini ve sosyal düzenini tehdit eder. Engelli bireyler açısından afetler, sadece fiziksel hasar değil aynı zamanda iletişim, tahliye, erişim ve destek sistemlerindeki yetersizlikler nedeniyle hayati risk taşır. Başlıca afet türleri aşağıda özetlenmiştir:

Deprem: Fiziksel engelli bireyler için güvenli tahliye yollarının yıkılması, destek cihazlarının erişilemez hale gelmesi gibi riskler doğurur. Görme ve işitme engelliler ise uyarı sistemlerini algılamada zorluk yaşayabilir.

Sel ve su taşkınları: Yüzeylerin kayganlaşması, ulaşımın kesintiye uğraması, tekerlekli sandalye gibi araçların işlevsiz hale gelmesi ve bilgiye erişimin kesilmesi gibi tehlikeler yaratır.

Yangınlar: Görme ve işitme engellilerin erken uyarı sistemlerine erişimi yetersizse tahliye gecikebilir. Psikososyal engelli bireylerde yangınlar panik ve kriz tepkilerini tetikleyebilir.

Salgın hastalıklar (örneğin COVID-19): Zihinsel engellilerde koruyucu önlemleri anlama ve uygulamada zorluk; süreğen hastalığı olanlarda sağlık hizmetine erişimde kesinti ve bakım verenlere bağımlılığın artışı söz konusu olur.

Teknolojik ve insan kaynaklı afetler (kimyasal sızıntılar, patlamalar, ulaşım kazaları, endüstriyel felaketler): Anlık karar alma gerektiren bu durumlarda engelli bireylerin hem bilgiye ulaşmaları hem de fiziksel tahliye süreçlerine katılmaları sınırlı olabilir.

2.2. Afet Döngüsü: Önleme, Hazırlık, Müdahale, İyileştirme

Afet yönetimi süreci dört temel aşamadan oluşur. Engellilerin bu sürecin her aşamasına katılımı, haklarının korunması açısından kritiktir:

Önleme (Risk Azaltma): Afetlerin etkilerini azaltmak amacıyla yapılan planlama, yasa ve altyapı çalışmalarıdır. Örneğin, rampasız kamu binalarının dönüştürülmesi, uyarı sistemlerinin işaret dili ve görsel destekle erişilebilir hale getirilmesi.

Hazırlık: Afet öncesinde bilgi edinme, eğitim, tatbikat ve bireysel planların oluşturulması sürecidir. Engelli bireylerin kişisel afet çantası hazırlamaları, acil iletişim ağları oluşturulması bu aşamada yer alır.

Müdahale: Afet anında can güvenliğinin sağlanmasına yönelik ilk yardım, tahliye, barınma ve iletişim hizmetlerini kapsar. İşitme engellilere SMS ile uyarı, tekerlekli sandalye kullanıcıları için uygun tahliye araçları bu kapsamdadır.

İyileştirme: Afet sonrası toplumsal yaşamın normale dönmesi için yürütülen barınma, sağlık, psikososyal destek ve altyapı hizmetlerini içerir. Engellilerin afet sonrası sosyal hayata yeniden katılımlarının desteklenmesi bu aşamanın temelidir.

2.3. Afetlerde Kırılganlık ve Kesişimsellik

Afetlerin etkileri toplumun tüm kesimlerini aynı düzeyde etkilemez. Engelli bireyler, normal koşullarda dahi hizmetlere sınırlı erişime sahip oldukları için afetlerde daha büyük risk altındadır. Bu durum, farklı kırılganlıkların bir araya gelmesiyle daha da ağırlaşabilir.

Engellilik türleri ve afet etkileri:

- **Görme engelliler**: Tahliye yollarını algılamakta ve yön bulmakta zorlanabilirler.
- **İşitme engelliler**: Sözlü uyarı sistemlerini takip edemezler, kriz anında iletişim engeli yaşarlar.
- **Zihinsel ve psikososyal engelliler**: Afet anında panik, yönelim bozukluğu ve karar verme güçlükleri yaşayabilirler.
- **Bedensel engelliler**: Tahliye süreci ve güvenli barınma ortamına ulaşımda fiziksel bariyerlerle karşılaşabilirler.
- **Süreğen hastalığı olan bireyler**: Sürekli ilaç ve tedaviye ihtiyaç duyduklarından sağlık hizmetlerinin aksaması ciddi tehdit oluşturur.

Toplumsal cinsiyet, yaş, göçmenlik gibi kesişen durumlar:

- **Engelli kadınlar**, afetlerde hem cinsiyet temelli şiddete hem de hizmet dışı bırakılmaya maruz kalabilir.
- **Engelli çocuklar**, kendi güvenliklerini sağlayamama riski taşır, bilgiye erişimleri sınırlıdır.
- **Yaşlı engelliler**, hem fiziksel hem bilişsel kapasitelerinde azalma nedeniyle çift yönlü kırılganlık yaşarlar.
- **Göçmen veya mülteci statüsündeki engelliler**, dil bariyerleri, yasal statü belirsizlikleri nedeniyle hizmete erişimde ciddi eşitsizliklerle karşılaşır.

Kesişimsellik afet yönetiminde sadece engelliliği değil, aynı zamanda yaş, cinsiyet, sosyoekonomik durum, göçmenlik ve kimlik temelli ayrımcılıkları birlikte değerlendirme zorunluluğunu ortaya koyar. Engellilere yönelik afet politikaları bu çok katmanlı riskleri gözeterek şekillendirilmelidir.

3. AFET ÖNCESİ HAZIRLIK: GÜÇLENME STRATEJİLERİ

Afetlere hazırlık, bireylerin ve toplumun riskleri azaltacak bilgiye, beceriye ve donanıma sahip olmasıyla mümkündür. Engelli bireylerin afetler karşısında daha yüksek risk altında oldukları bilindiğinden, hazırlık süreci onların özel ihtiyaçlarına göre yapılandırılmalı, bireysel ve toplumsal düzeyde kapsayıcı stratejiler geliştirilmelidir.

3.1. Kişisel Risk Değerlendirmesi ve Afet Planı Hazırlama

Engelli bireyler afet öncesinde, afet anında ve sonrasında karşılaşabilecekleri fiziksel, iletişimsel ve çevresel engelleri önceden analiz etmeli ve kendilerine özel bir afet planı oluşturmalıdır. Bu planlama süreci dört temel adımdan oluşur:

- **Tehlike belirleme**: Bulunduğunuz bölgede olası afet türlerinin (deprem, sel, yangın vb.) belirlenmesi.
- **Risk analizi**: Kendi engel durumunuza özgü kırılganlıkların belirlenmesi (örneğin asansör kullanma zorunluluğu, yardım olmadan dışarı çıkamama).
- **İhtiyaç tespiti**: Afet anında ihtiyaç duyulacak cihazlar, tıbbi gereçler, iletişim araçları, kişisel destek kaynakları.
- **Kişisel afet planı oluşturma**: Güvenli alanlar, tahliye yolları, ulaşılabilir acil iletişim kişileri, destek ağı ve planın yazılı olarak bir kopyasının görünür bir yerde bulundurulması.

  Kişisel afet planı, yılda en az bir kez güncellenmeli, mümkünse tatbikatlarla test edilmelidir.

3.2. Erişilebilir Uyarı ve Bilgilendirme Sistemleri

Afet anında hızlı ve doğru bilgiye erişim hayat kurtarıcıdır. Ancak geleneksel erken uyarı sistemleri (sireni, anons, yazılı duyuru vb.), farklı engel gruplarına hitap etmediği için erişilebilir iletişim kanallarının oluşturulması zorunludur:

- **İşitme engelliler** için: SMS tabanlı uyarı sistemleri, görsel flaşlı alarmlar, titreşimli cihazlar.
- **Görme engelliler** için: Sesli uyarı sistemleri, mobil uygulamalardan sesli bildirim.
- **Zihinsel ve öğrenme güçlüğü yaşayan bireyler** için: Basitleştirilmiş grafik anlatımlar, kolay okuma formatında mesajlar.
- **Erişilebilir dil kullanımı**: Uyarı metinlerinde sade, anlaşılır ve panik yaratmayan bir dil tercih edilmelidir.
- **Çok kanallı iletişim**: Aynı bilginin yazılı, sesli, görsel ve dijital formatlarda iletilmesi, bilgiye erişim eşitliğini sağlar.

Kamu kurumları ve yerel yönetimler, bu sistemleri kurmakla yükümlüdür. STK'lar da denetleyici ve tamamlayıcı rol oynayabilir.

3.3. Acil Durum Çantası ve Tahliye Hazırlığı

Her engelli bireyin afet sırasında hemen yanına alabileceği, yaşamsal malzemeleri içeren kişisel bir acil durum çantası olmalıdır. Bu çanta, bireyin engel türüne göre özelleştirilmelidir. Temel içerikler şunlardır:

- Kişisel ilaçlar (en az 3 günlük)
- Medikal rapor, reçeteler, engellilik belgesi fotokopisi
- Yedek işitme cihazı pili, tekerlekli sandalye yedek lastiği, baston, vs.
- Acil iletişim kartı (yakınların, destek alacağı kişilerin iletişim bilgileri)
- Engelli kimlik kartı, kimlik belgesi fotokopisi
- Atıştırmalık gıda, içme suyu
- Yedek kıyafet, ıslak mendil, hijyen ürünleri
- Basitleştirilmiş afet bilgilendirme broşürü

Çanta, taşıması kolay bir şekilde hazırlanmalı, kolay ulaşılabilecek bir yerde muhafaza edilmelidir. Ayrıca her birey, kendi engel durumuna göre güvenli çıkış yolunu ve tahliye noktasını önceden belirlemelidir.

3.4. Aile/Bakım Verenle Ortak Planlama

Engelli bireyin afetlere hazırlığı yalnızca kendi çabalarıyla sınırlı olmamalıdır. Aile üyeleri, bakım verenler ve bireyin çevresindeki destek kişileri de hazırlık sürecine aktif olarak dahil edilmelidir:

- Ortak tahliye planı yapılmalı; her bireyin sorumluluğu belirlenmelidir.
- Engelli bireyin bulunduğu yere özel afet senaryoları hazırlanmalı ve yılda en az bir kez uygulamalı tatbikat yapılmalıdır.
- Bakım verenin yokluğunda devreye girecek ikincil kişi belirlenmeli, bu kişi bilgilendirilmelidir.
- Acil durumda birlikte hareket edilecek komşular ve mahalle grupları önceden bilgilendirilmelidir.

Ortak planlama, hem engelli bireyin korunmasını hem de bakım verenlerin panik anında koordinasyon eksikliği yaşamamasını sağlar.

3.5. Komşuluk Destek Ağı Kurma

Afet anında profesyonel ekiplerin ulaşması zaman alabileceğinden, mahalle ölçeğinde kurulan komşuluk destek ağları kritik önemdedir. Engelli bireyler, kendi güvenlikleri için aşağıdaki adımları atmalıdır:

- Apartman, site, sokak gibi yerel düzeyde güvenilir komşularla “acil durumda destek grubu” oluşturulmalı.
- Her birey afet sırasında kimin kime destek olacağını bilmelidir.
- Görme veya işitme engelli bireylerin nasıl uyarılacağı, fiziksel engellilerin nasıl taşınacağı gibi konular önceden planlanmalı ve tatbikat yapılmalıdır.
- Komşuluk ağı, engelli bireyin çantasına, tahliye planına, sağlık durumuna dair temel bilgiye sahip olmalıdır.

Bu ağlar yerel yönetimlerce organize edilebileceği gibi, STK'lar da kolaylaştırıcı rol üstlenebilir.

3.6. Dijital ve Mobil Uygulama Kullanımı (erişilebilir uygulamalar)

Afetlere hazırlıkta teknolojik araçların etkin kullanımı, engelli bireylerin bilgiye erişimini ve kişisel planlamalarını kolaylaştırır. Erişilebilirliği gözeten dijital araç ve uygulamalar şunları içerebilir:

- **AFAD Acil Mobil Uygulaması**: Deprem anında konum paylaşımı ve uyarı gönderimi için kullanılır.
- **Erişilebilir Afet Uyarı Uygulamaları**: Sesli, titreşimli veya görsel bildirim seçenekleri sunar (örneğin: Earthquake Network, Disaster Alert).
- **Engellilere özel mobil araçlar**: Kolay okuma formatı, işaret dili desteği, sesli betimleme gibi özellikler içeren uygulamalar.
- **Bulut tabanlı kişisel afet planlama araçları**: Rehberli şablonlarla kişisel risk analizi ve tahliye planı yapılabilir.

Mobil uygulamalar, afet öncesi planlamayı güçlendirirken, afet anında da bilgi paylaşımı ve yardım talebini kolaylaştırır. Ancak bu araçların herkes için erişilebilir hale getirilmesi kamu kurumlarının sorumluluğundadır.

4. AFET ANINDA UYGULAMA REHBERİ

Afet anı, yüksek stres ve zaman baskısı altında karar alınması gereken, fiziksel ve iletişimsel engellerin en yoğun şekilde yaşandığı dönemdir. Engelli bireylerin bu süreçte hayatta kalma ve korunma şanslarının artması için önceden yapılandırılmış sistemlerin, erişilebilir desteklerin ve kişisel hazırlıkların etkili biçimde devreye girmesi gerekir.

4.1. Güvenli Alanlara Ulaşım

Afet anında ilk yapılması gerekenlerden biri, kişinin bulunduğu ortamda belirlenmiş olan güvenli bir noktaya en kısa sürede ulaşmaktır. Bu alanlara erişim, engelli bireylerin özel ihtiyaçları göz önünde bulundurularak planlanmalıdır:

- **Deprem sırasında**: Bedensel engelliler için devrilebilecek mobilyalardan uzak, düşme riski olmayan sağlam iç duvar dipleri önceden belirlenmeli; bu noktalara rahatlıkla geçiş sağlanmalıdır.
- **Yangın anında**: Görme engelliler için sesli yönlendirme sistemleri kurulmalı; işitme engellilere yönelikse ışıklı uyarılar ve titreşimli yönlendiriciler sağlanmalıdır.
- **Sel veya kimyasal sızıntı durumunda**: Tekerlekli sandalye kullanıcılarının alt katlardan üst katlara güvenli biçimde çıkabilmesini sağlayacak rampa ya da asansör

sistemleri çalışır durumda olmalı; elektrik kesintisi riskine karşı manuel alternatifler düşünülmelidir.

Güvenli alanlara dair haritalar sade ve erişilebilir formatta ev, okul ve işyerlerinde görünür biçimde yer almalıdır.

4.2. Erişilebilir Tahliye Yolları

Tahliye süreci, fiziksel erişimin önündeki tüm engellerin kaldırılmış olmasını gerektirir. Engelli bireylerin bağımsız veya destekle tahliye edilebilmeleri için tahliye planları, yapıların mimari özellikleri kadar insan desteğini de kapsamalıdır:

- **Tekerlekli sandalye kullanıcıları** için geniş, rampalı ve kaymaz yüzeyli koridorlar; otomatik veya kolay açılır kapılar sağlanmalıdır.
- **İşitme engelliler** için ışıklı uyarı sistemleri ve yönlendirme levhaları açık biçimde görünür olmalıdır.
- **Görme engelliler** için kabartmalı yönlendirme şeritleri, sesli yönlendiriciler ve eşlik edecek afet gönüllüsü belirlenmiş olmalıdır.
- **Zihinsel engelli bireyler** için karmaşık olmayan, kolay takip edilebilecek yönlendirme sistemleri gerekir; her adım sade ve tekrar eden işaretlerle ifade edilmelidir.

Tahliye noktalarında her bireyin engeline uygun bir destek yapısı (asansör dışı tahliye sandalyesi, taşıma planı, kişisel refakatçi) hazır bulundurulmalıdır.

4.3. Acil İletişim Yöntemleri ve Kayıt Sistemi

Afet anında bilgi akışı ve yardım çağrıları, yaşamla ölüm arasındaki farkı belirleyebilir. Engelli bireylerin ihtiyaç duydukları yardımı talep edebilmeleri ve kayıt altına alınmaları için çok kanallı, erişilebilir sistemler kurulmalıdır:

- **Acil SMS hatları**: İşitme ve konuşma engelliler için erişilebilir birincil kanal olmalıdır.
- **Görsel uyarı ekranları**: Acil anonsların işitme engelliler tarafından anlaşılabilmesi için altyapı hazırlanmalıdır.
- **Mobil uygulamalar**: Konum paylaşımı yapabilen, sesli bildirim ya da titreşimle uyarı gönderen afet acil durum uygulamaları kullanılmalıdır.
- **Engelli birey veri tabanı**: Yerel yönetimlerin afet anında müdahale önceliklendirmesi yapabilmesi için, gönüllülük esasına dayalı ve kişisel verileri koruma ilkeleri gözetilerek hazırlanmış engelli birey kayıt sistemleri devreye alınmalıdır.

Kayıt sistemi; bireyin engel türü, ihtiyaç duyduğu cihaz, sürekli kullandığı ilaçlar ve yakınlarının bilgilerini içermeli, kriz merkezleriyle entegre çalışmalıdır.

4.4. Destek Talebi ve Haklara Erişim

Afet anında engelli bireylerin destek talep edebilmeleri yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda idari sistemlerin erişilebilirliğine de bağlıdır. Hak temelli bir afet müdahale süreci için aşağıdaki unsurlar hayata geçirilmelidir:

- **Destek isteme kanalları**: Görme ve işitme engellilere özel, erişilebilir yardım çağrı butonları, acil yardım noktaları ve mobil destek ekipleri organize edilmelidir.
- **Haklara erişim bilgisi**: Tahliye merkezlerinde engellilere yönelik bilgi panoları, işaret dili çevirisi olan duyurular, sesli yönlendirme sistemleri sağlanmalıdır.
- **Temel ihtiyaçlara öncelikli erişim**: Gıda, içme suyu, ilaç ve kişisel hijyen ürünlerine erişim, engelli bireyler için ayrıcalıklı değil, zorunlu bir eşitlik uygulamasıdır.
- **İhmal ve ayrımcılık şikayet sistemi**: Afet anında hak ihlali veya destek eksikliği yaşayan bireylerin başvurabileceği hızlı işlem gören şikayet mekanizmaları kurulmalıdır.

Afet sürecinde engelli bireylerin sadece korunmaya değil, karar alma ve izleme süreçlerine de katılım hakları gözetilmelidir.

4.5. Afet Gönüllüsüyle Koordinasyon

Afet sırasında engelli bireylerin hızlı ve etkili şekilde destek alabilmeleri için afet gönüllüleri ile önceden kurulmuş birebir ilişki büyük önem taşır. Bu koordinasyon yapısal olarak aşağıdaki şekilde tasarlanmalıdır:

- **Gönüllü eşleştirme sistemi**: Her engelli birey, afet öncesi dönemde eğitim almış en az bir gönüllü ile eşleştirilmelidir. Gönüllü, bireyin tahliye planını, ihtiyaçlarını ve iletişim yöntemlerini önceden bilmelidir.
- **Erişilebilir gönüllü eğitimi**: Gönüllülere afetlerde engellilere nasıl destek olunacağına ilişkin özel eğitimler verilmeli; engel türlerine göre farklı müdahale yöntemleri öğretilmelidir.
- **Acil durumda bağlantı protokolü**: Gönüllüler afet anında mobil uygulama, telsiz, SMS gibi yöntemlerle kriz yönetim merkezlerine bağlanmalı ve bireyin konumunu, durumunu anında iletebilmelidir.
- **Psikososyal destek koordinasyonu**: Gönüllüler yalnızca fiziksel yardım için değil, kriz anında bireylerin sakinleşmesi, yalnız hissetmemesi ve psikolojik güvende olması için de destek vermelidir.

Bu yapı, afet anında sosyal izolasyonu en aza indirerek engelli bireylerin hayatta kalma şansını artırır, aynı zamanda toplumsal dayanışmayı güçlendirir.

5. AFET SONRASI TOPARLANMA

Afet sonrası dönem, yalnızca fiziksel yeniden inşa değil; bireylerin psikolojik, sosyal, ekonomik ve hukuki olarak toparlanmasını da kapsar. Engelli bireyler için bu süreç, afetin yarattığı ikincil travmaların ve hizmetlere erişim engellerinin telafisini içeren kapsamlı bir iyileşme dönemidir. Bu başlık altında, afet sonrası toparlanmanın engelliler için hak temelli, erişilebilir ve bütüncül şekilde nasıl yürütülmesi gerektiği açıklanmaktadır.

5.1. Psikososyal Destek

Afetler, engelli bireyler açısından yalnızca fiziksel değil; aynı zamanda ağır psikolojik etkiler bırakabilir. Kaygı, korku, yalnızlık, güvensizlik, rutin kaybı ve bağımlılık artışı gibi duygusal zorluklara karşı özel destek hizmetleri sunulmalıdır:

- Engel türüne uygun **erişilebilir psikososyal destek birimleri** kurulmalı; işaret dili bilen psikologlar, görme engelliler için sesli rehberlik sağlayan destek ekipleri görevlendirilmelidir.
- Zihinsel ve psikososyal engelli bireyler için **tekrarlayan kriz yönetimi teknikleri** ve **sakinleştirici çevre düzenlemeleri** sağlanmalıdır.
- **Psikolojik İlk Yardım (PİY)** eğitimi almış gönüllüler veya sosyal hizmet uzmanları, afet sonrası ilk 72 saatte ulaşılabilir olmalıdır.
- Grup destek seansları, **kendi deneyimlerini paylaşmak isteyen engelli bireyler arasında duygusal dayanışmayı** güçlendirir.

Psikososyal destek süreci, yalnızca travma odaklı değil; aynı zamanda güven duygusunu ve bağımsızlığı yeniden inşa etmeye yönelik olmalıdır.

5.2. Barınma, Beslenme ve Sağlık Hizmetlerine Erişim

Afet sonrası geçici veya kalıcı yerleşim alanlarında engelli bireylerin temel hakları güvence altına alınmalı, hizmetlere erişimde ayrımcılık yapılmamalıdır:

- **Barınma alanları**, tekerlekli sandalye erişimine uygun; rampalı, düz zeminli, sesli veya işaretli yönlendirme sistemleriyle donatılmış olmalıdır.
- **Tuvalet ve duş alanları**, bağımsız kullanım için genişlik, tutunma barları, özel ekipmanlar ve mahremiyet gözetilerek tasarlanmalıdır.
- **Beslenme hizmetlerinde** özel diyet, yutma güçlüğü, otururken destek ihtiyacı gibi farklı engel türlerine göre özel planlama yapılmalıdır.
- **Sağlık hizmetleri**, engelli bireylerin süreğen hastalıkları ve düzenli ilaç kullanımı göz önünde bulundurularak kesintisiz sürdürülmelidir. Engellilikle ilgili medikal cihazların bakım, onarım ve yeniden temini hızlıca yapılmalıdır.

Hizmet sunucular, afet sonrası yardım sistemlerinde engelli bireylerin kimlikleri ve ihtiyaçları üzerinden değil; **hak temelli bir erişim anlayışıyla** hareket etmelidir.

5.3. Engelli Yardım ve Hak Başvuruları (Sosyal Yardımlar, Hasar Tespit, Tıbbi Destek)

Afet sonrası devlet desteklerine ve sosyal yardımlara erişim süreci, engelli bireyler için genellikle karmaşık ve erişilemezdir. Bu nedenle başvuru süreçlerinin sadeleştirilmesi ve çok kanallı hale getirilmesi gerekir:

- **Engelli bireyler için ayrı başvuru masaları**, işaret dili tercümanları ve refakatçi destek hizmetleri oluşturulmalıdır.
- **Mobil başvuru ekipleri**, hareket kısıtlılığı yaşayan bireylerin evlerine veya geçici barınma alanlarına ulaşmalıdır.
- **E-Devlet ve mobil başvuru platformları**, görme ve işitme engellilere uygun hale getirilerek sade, kolay okunur ve rehberli biçimde tasarlanmalıdır.
- **Tıbbi destek**, sadece acil durumla sınırlı kalmamalı; protez, ortopedik araçlar, işitme cihazları gibi cihazların yeniden temini öncelikli işlem görmelidir.
- **Hasar tespiti ve kira yardımı başvuruları**, engelli bireylerin hak kaybı yaşamayacağı şekilde, onların engel durumları gözetilerek hızlandırılmalıdır.

Başvuruların değerlendirilmesinde, engelliliğin sosyal etkileri ve bireyin afet öncesi mevcut destek sistemleri dikkate alınmalıdır.

5.4. Topluma Yeniden Katılım Stratejileri

Afet sonrası dönemde engelli bireylerin sosyal hayata yeniden entegre edilmesi, fiziksel iyileşme kadar önemlidir. Topluma yeniden katılım, bireyin bağımsızlığı, güven duygusu ve aktif yurttaşlık haklarını yeniden kazanmasıyla mümkündür:

- Yerel yönetimler, **engellilere yönelik toplumsal katılım programları** oluşturmalı; afet sonrası yaşamın yeniden kurulmasında engellilerin fikir ve katkılarına yer verilmelidir.
- Engelli bireyler, **istihdam, eğitim, kültürel ve sosyal etkinliklere yeniden dahil edilmelidir**. Bu süreçte psikososyal destekle birlikte koçluk ve yönlendirme hizmetleri sunulmalıdır.
- Geçici barınma alanlarında, **gündüzlü destek merkezleri, atölye çalışmaları ve sosyal destek grupları** oluşturulmalıdır.
- Afet gönüllüsü olarak yer alan engelli bireylerin deneyimleri topluma örnek olarak sunulmalı; aktif yurttaşlık rolleri güçlendirilmelidir.

Topluma yeniden katılım, yalnızca bireylerin değil; toplumun da yeniden öğrenme ve kapsayıcılık kapasitesini artırma sürecidir.

5.5. Hak Temelli İzleme ve Raporlama Mekanizmaları

Afet sonrası engelli bireylerin haklarına erişimini izlemek ve kamu hizmetlerinin kapsayıcılığını değerlendirmek için bağımsız ve sistematik mekanizmalar kurulmalıdır:

- **Engelli hakları örgütleri**, yerel izleme ekipleri kurarak afet bölgesinde engelli bireylerin yaşadığı hak ihlallerini belgelemeli ve raporlamalıdır.
- İzleme çalışmaları; **barınma, sağlık, eğitim, sosyal yardım ve iletişim hakkı** gibi başlıklarda veri toplamalı, nitel ve nicel analiz yapmalıdır.

- **Yerel yönetim ve merkezi kurumlar**, sivil toplumun hazırladığı izleme raporlarını resmi değerlendirme süreçlerine entegre etmeli ve bu raporlar doğrultusunda politika geliştirmelidir.
- **BM Engelli Hakları Komitesi**, **UNDRR** ve benzeri kurumlara iletilebilecek tematik raporlar, uluslararası baskı ve destek mekanizmalarının devreye girmesini sağlar.

İzleme yalnızca geçmişin değerlendirmesi değil; gelecekte daha kapsayıcı bir afet yönetimi sisteminin kurulması için temel bir araçtır.

6. ENGEL GRUBUNA GÖRE ÖZELLEŞTİRİLMİŞ BÖLÜMLER

Afet yönetimi süreçlerinin etkili ve kapsayıcı olabilmesi için engelliliğin homojen bir grup olmadığı gerçeğinden hareketle, her engel grubunun farklı ihtiyaçlarına özgü stratejiler geliştirilmelidir. Bu bölüm, engel türlerine göre afet öncesi hazırlık, afet anı müdahale ve afet sonrası toparlanma aşamalarında dikkat edilmesi gereken özel hususları kapsamaktadır.

6.1. Görme Engelliler İçin Afet Yönetimi

Hazırlık Aşaması:

- Erişilebilir formatlarda afet bilgilendirme materyalleri (braille, sesli betimleme).
- Yaşadığı ortamda sesli yön bulma cihazları veya referans noktaları oluşturulması.
- Acil durum çantasına sesli cihazlar ve iletişim kartları eklenmesi.

Afet Anı:

- Tahliye sırasında sesli yönlendirme sistemlerinin devreye alınması.
- Gönüllü veya aile bireyi eşliğinde fiziksel yönlendirme.
- Acil durum anonslarının sesli ve erişilebilir biçimde yapılması.

Toparlanma Süreci:

- Geçici barınma alanlarında kabartmalı yönlendirmeler ve sesli bilgilendirme yapılması.
- Görme engellilere uygun psikososyal destek sağlanması.
- Mobil hizmetlerin sesli erişime uygun hale getirilmesi.

6.2. İşitme Engelliler İçin Afet Yönetimi

Hazırlık Aşaması:

- Erken uyarı sistemlerinin görsel (ışık, titreşim) bileşenlerle desteklenmesi.
- Acil bilgilendirmelerin işaret dili tercümeli videolarla paylaşılması.
- Tahliye planlarının işaret dili bilen kişilerle ortak hazırlanması.

Afet Anı:

- Siren, anons gibi işitsel uyarıların alternatifleri olarak flaşlı ışık sistemleri ve titreşimli alarmlar kullanılması.
- Acil iletişimde yazılı, basit ve açık mesajların tercih edilmesi.
- İşaret dili bilen gönüllülerin hazır bulunması.

Toparlanma Süreci:

- Hasar tespit ve sosyal yardım başvuru alanlarında işaret dili tercümanı sağlanması.
- Psikososyal destek hizmetlerinde işaret dili bilen uzmanların görevlendirilmesi.
- Toplumsal katılım alanlarında yazılı ve görsel iletişim araçlarının çeşitlendirilmesi.

6.3. Zihinsel ve Psikososyal Engelliler İçin Afet Yönetimi

Hazırlık Aşaması:

- Sadeleştirilmiş, sembollerle desteklenmiş afet eğitim materyalleri hazırlanması.
- Birebir rehberlik ve tekrar eden tatbikatlarla rutinlerin güçlendirilmesi.
- Kriz anında güven verecek kişilerin belirlenmesi ve rollerinin netleştirilmesi.

Afet Anı:

- Karmaşık olmayan, aşırı uyarana maruz bırakmayan tahliye alanlarının tercih edilmesi.
- Tanıdık bir refakatçinin yanında bulunması.
- Güvenlik hissini destekleyen davranışların (dokunsal rehberlik, yavaş konuşma, net yönlendirme) uygulanması.

Toparlanma Süreci:

- Kalabalık ve gürültülü alanlardan izole destek alanlarının oluşturulması.
- Rutinlerin yeniden kurulması için görsel planlayıcılar ve davranış destek sistemleri.
- Süreklilik sağlayan psikososyal destek ve birebir danışmanlık.

6.4. Bedensel Engelliler İçin Afet Yönetimi

Hazırlık Aşaması:

- Kişisel tahliye planının hazırlanması (taşıma gereksinimi, asansörsüz çıkış senaryoları).
- Engelli cihazlarının (sandalye, yürüteç vb.) acil durumda taşınabilir versiyonlarının belirlenmesi.
- Yardım edecek kişi veya afet gönüllüsüyle pratik yapılması.

Afet Anı:

- Asansör dışı tahliye yöntemleri için tahliye sandalyeleri, eğimli tahliye platformlarının kullanılması.
- Güvenli alanlara rampa ve geniş geçişle erişim sağlanması.
- Yardım eden kişilerin doğru taşıma tekniklerini bilmesi.

Toparlanma Süreci:

- Cihazlarının yeniden temini ve bakım-onarım hizmetlerinin hızlandırılması.
- Erişilebilir geçici barınma alanları (rampalı tuvalet, duş, yatak düzeni).
- Hareket kısıtlılığına özel mobil sağlık hizmetlerinin sağlanması.

6.5. Süreğen Hastalığı Olanlar İçin Afet Yönetimi

Hazırlık Aşaması:

- Afet çantasına düzenli kullanılan ilaçların, reçetelerin, tıbbi ekipmanların eklenmesi.
- Sağlık geçmişi, tanı bilgileri ve tedavi protokolünün yazılı olarak yedeklenmesi.
- Acil durumda iletişime geçilecek sağlık profesyonellerinin listelenmesi.

Afet Anı:

- Sağlık destek noktalarında önceliklendirme.
- Tıbbi cihazlar için enerji kaynağı (batarya, jeneratör) temin edilmesi.
- İlaca erişim sürekliliğinin sağlanması (mobil eczane, aile hekimi desteği).

Toparlanma Süreci:

- Rehabilitasyon ve takip hizmetlerine yönlendirme.
- Medikal desteklerde süreklilik (örneğin diyaliz, insülin, kalp pili gibi özel ihtiyaçların karşılanması).
- Beslenme ve hijyen hizmetlerinin sağlık durumuna uygun planlanması.

6.6. Çoklu Engellilik Durumlarında Dikkat Edilmesi Gerekenler

Hazırlık Aşaması:

- Birden fazla engel türüne göre özelleştirilmiş kişisel afet planının geliştirilmesi.
- İletişim, hareket, sağlık ve psikososyal destek alanlarının bütüncül biçimde planlanması.
- Aile/bakım veren ve destek gönüllüsü ile koordinasyonun önceden sağlanması.

Afet Anı:

- Çoklu müdahale yaklaşımı gerektiren kriz yönetimi eğitimi almış gönüllülerle çalışılması.
- Tahliye sırasında hem fiziksel taşıma hem iletişim desteğinin eş zamanlı sunulması.
- Anlam karmaşası yaratmayacak netlikte, çoklu formatta bilgi aktarımı yapılması.

Toparlanma Süreci:

- Hizmet sunumunun çok disiplinli yapılması (psikiyatri, fizyoterapi, sosyal hizmet).
- Hak temelli bireysel danışmanlık verilmesi.
- Tüm afet hizmetlerinin bireyin çoklu engel durumuna göre düzenli şekilde izlenmesi ve gerektiğinde uyarlanması.

Bu bölüm, afet yönetimi sistemlerinin yalnızca genel değil; farklı engel türleri özelinde nasıl özelleştirilmesi gerektiğini göstererek yerel yönetimlerin, STK'ların ve kamu kurumlarının uygulamalarını yönlendirmeyi amaçlamaktadır.

7. YEREL YÖNETİMLER VE STÖ'LER İÇİN KILAVUZ BÖLÜM

Yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri, afetlere hazırlık ve müdahale süreçlerinde kapsayıcı yaklaşımların hayata geçirilmesinde öncü aktörlerdir. Engelli bireylerin afet risklerinden korunması, sadece bireysel değil, yapısal düzeyde planlama ve uygulama gerektirir. Bu bölüm, yerel paydaşların görev ve sorumluluklarını güçlendirecek araçları ve iyi uygulama modellerini kapsamaktadır.

7.1. Erişilebilir Acil Müdahale Planı Hazırlama

- **Planlama süreci**, engelliliğin tüm türlerini ve farklı ihtiyaç düzeylerini içerecek biçimde yapılandırılmalıdır.
- Her mahalle, okul, kamu binası ve açık alan için **erişilebilir tahliye rotaları, acil toplanma alanları ve destek noktaları** belirlenmelidir.
- Erken uyarı sistemleri; sesli, görsel ve dokunsal formatlarda çalışacak şekilde çoklu iletişim kanallarına entegre edilmelidir.
- Müdahale planlarında engelli bireylerin **ihtiyaç önceliklendirmesi, taşıma planı, tıbbi destek ihtiyacı ve iletişim tercihleri** açık biçimde yer almalıdır.
- Kriz yönetim ekipleri, **erişilebilir afet müdahalesi eğitimi** almalı; görev dağılımı bu uzmanlıklar temelinde yapılmalıdır.

7.2. Engelli Katılımı ve İstişare Mekanizmaları

- Afet yönetimi stratejilerinin hazırlanması ve uygulanması süreçlerine **engelli bireylerin ve engelli hakları alanında çalışan STÖ'lerin doğrudan katılımı** sağlanmalıdır.
- İlçe düzeyinde, **Engelli Afet Danışma Kurulları** veya benzeri yapılar oluşturularak düzenli toplantılar yapılmalıdır.
- Planlama süreçlerinde istişare edilen engelli bireylerin farklı engel türlerinden gelmesi gözetilmeli; katılım sadece temsilî değil, etkili olmalıdır.
- Görüşlerin alınmasında sadeleştirilmiş anketler, işaret dili toplantıları, braille materyaller gibi **erişilebilir yöntemler** kullanılmalıdır.

7.3. Afet Koordinasyon Merkezlerinde Erişilebilirlik

- Afet Koordinasyon Merkezleri, fiziki olarak tüm engel gruplarına uygun hale getirilmelidir: rampalar, geniş kapılar, erişilebilir tuvaletler, ışıklı yönlendirme sistemleri gibi.
- Acil yardım taleplerini işleyen sistemler (kayıt, başvuru, bilgi talebi) **çok formatlı erişilebilirlik** ilkesiyle çalışmalıdır.
- İşitme ve görme engelli bireyler için destek personeli hazır bulundurulmalı; gerekirse mobil destek ekipleri görevlendirilmelidir.
- Engelli veri tabanı, gizlilik ilkesine uygun şekilde güncel tutulmalı ve afet müdahale kararlarına entegre edilmelidir.

7.4. Geçici Barınma Alanlarında Uyumlaştırma Rehberi

- Geçici barınma merkezleri, erişilebilirlik ilkelerine göre yeniden planlanmalı; fiziksel çevre düzenlemesi hızlıca uyarlanmalıdır.
- Tuvalet, duş, yatak, mutfak gibi temel alanlar her engel türüne uygun hale getirilmelidir.
- Bilgilendirme alanları (duvar panoları, hoparlörler, görsel işaretlemeler) **çoklu duyusal erişim** olanaklarıyla donatılmalıdır.
- Engelli bireyler için özel alanlar oluşturulmalı, yalnızlaştırma değil, mahremiyet ve güvenlik dengesi gözetilmelidir.
- STÖ'ler bu süreçte **izleme, yönlendirme ve kapasite geliştirme işlevi** üstlenmelidir.

7.5. Toplumsal Farkındalık Faaliyetleri ve İletişim

- Afetlere hazırlık kampanyalarında engelli bireylerin karşılaştığı riskler ve ihtiyaçlar görünür kılınmalıdır.
- **Kamu spotları, sosyal medya içerikleri, okul programları, toplu taşıma afişleri** gibi araçlarla farkındalık artırılmalıdır.
- Engelli bireylerin hikâyeleri, tanıklıkları ve deneyimleri, toplumsal empatiyi artırmak için kullanılmalı; bu içerikler etik ilkeler çerçevesinde hazırlanmalıdır.
- Bilgilendirme faaliyetleri sadeleştirilmiş, anlaşılır, çoklu dile çevrilmiş ve her yaştan insan için uygun şekilde planlanmalıdır.
- Yerel medya ve muhtarlar, bu faaliyetlerin yaygınlaştırılmasında aktif rol üstlenmelidir.

7.6. Platformlar, Komisyonlar ve İşbirliği Modelleri

- **Yerel düzeyde Afet ve Engellilik Platformları** kurularak belediye, AFAD, STÖ'ler, akademi ve mahalle temsilcilerinin düzenli iş birliği sağlaması teşvik edilmelidir.
- Belediye meclislerinde veya afet komisyonlarında **engellilik odaklı alt komisyonlar** kurulmalıdır.
- Engelli dernekleri ile belediyeler arasında **protokoller** imzalanarak afet anı ve sonrasındaki destek sistemleri önceden planlanmalıdır.

- Ulusal ve uluslararası iyi örneklerden yararlanılarak, **model iş birliği şemaları (ör. Japonya'daki engelli afet gönüllü sistemi, Kanada'daki bölgesel kriz koalisyonları)** örnek alınabilir.
- Tüm yapılar, engelli bireylerin yalnızca destek alıcı değil; bilgi üretici ve karar verici aktörler olarak dahil edildiği **eşitlikçi modeller** temelinde oluşturulmalıdır.

8. İYİ UYGULAMA ÖRNEKLERİ (ULUSAL ve ULUSLARARASI)

Afetlere karşı engellilerin güçlendirilmesi konusunda dünyada ve Türkiye'de uygulanan yenilikçi modeller, politika geliştirme süreçlerinde örnek teşkil etmektedir. Bu bölümde, çeşitli ülkelerden ve Türkiye'den erişilebilir afet yönetimi alanında dikkat çeken uygulamalar sunulmakta, yerel yönetimler ve sivil toplum aktörleri için ilham verici yapılar tanıtılmaktadır.

8.1. Japonya: Afet Tabanlı Erişilebilirlik Protokolü (DIA: Disability-inclusive DRR)

Arka Plan: Japonya, 2011 Tōhoku depremi ve tsunamisinden sonra engelli bireylerin afetlerdeki yüksek ölüm oranı üzerine harekete geçerek afet risk azaltma sistemini kapsayıcı biçimde yeniden düzenlemiştir.

Uygulama:

- Yerel yönetim düzeyinde "**Kişisel Destek Planı**" (Individual Evacuation Plans) geliştirilmiştir.
- Mahalle bazında engelli bireylerin yer aldığı **Topluluk Destek Haritaları** oluşturulmuş; bu haritalar tahliye ve yardım koordinasyonunda aktif olarak kullanılmaktadır.
- Kamu binalarında **çoklu erişimli erken uyarı sistemleri** (sesli, görsel, titreşimli) yaygınlaştırılmıştır.
- Afet tatbikatlarında engelli bireyler **aktif katılımcı** olarak yer almakta, tahliye planları onların geri bildirimleriyle revize edilmektedir.

Etki:

- Engelli bireylerin afetlere hazırlık düzeyi artmış, tahliye süreçlerinde ölüm ve yaralanma oranları azalmıştır.
- "**Dahil edici afet yönetimi**" yaklaşımı, Japonya'nın yerel ve ulusal afet stratejilerinde yatay tema haline getirilmiştir.

8.2. Şili: Kırsal Bölgelerde Engelli Dostu Afet Hazırlığı

Arka Plan: Şili, sık sık deprem ve tsunami riskiyle karşı karşıya olan, kırsal nüfusun yoğun olduğu bir ülkedir. Engelli bireylerin izole yerleşimlerdeki kırılganlığını azaltmak amacıyla özel bir pilot program başlatılmıştır.

Uygulama:

- "**Kırsal Direnç Merkezleri**" kurulmuş; bu merkezlerde engelli bireylere afet eğitimi, tahliye pratikleri ve erişilebilir iletişim teknikleri öğretilmiştir.
- Yerel gönüllülerle birlikte **engelli bireylere yönelik ev içi risk analizi** çalışmaları yapılmıştır.
- İşitsel ve zihinsel engelli bireyler için **görsel eğitim modülleri ve hikâyeleştirilmiş simülasyonlar** geliştirilmiştir.

Etki:

- Kırsalda yaşayan engelli bireylerin afet bilgi düzeyi ve tahliye becerileri güçlenmiştir.
- Mahalle bazlı destek grupları oluşmuş ve sosyal dayanışma artmıştır.

8.3. AB Projeleri ve Örnek Belediyecilik Uygulamaları

Örnek: "E-Include-Resilience" Projesi (Avusturya - Hırvatistan - Slovenya Ortaklığı)

- AB Sivil Koruma Mekanizması kapsamında yürütülen bu projede, engelli bireyler için dijital erken uyarı sistemleri geliştirilmiş ve pilot uygulamalar yapılmıştır.
- Afet eğitimi içerikleri, görme ve işitme engelliler için uyarlanarak mobil platformlara entegre edilmiştir.
- Belediyelerde "**Erişilebilirlik Sorumluları**" atanarak tüm afet süreçleri izlenmiş ve raporlanmıştır.

Örnek: Barselona Belediyesi (İspanya)

- Her mahallede engellilere özel afet planları oluşturulmuş, acil yardım gönüllüsü olarak 65 yaş üstü bireylerin katılımı teşvik edilmiştir.
- Kamu bilgilendirme ekranları işaret dili ve altyazı eşliğinde hazırlanmıştır.

Etki:

- Belediyeler arası bilgi transferi ve model adaptasyonu desteklenmiş; engelli bireylerin afetlerde karar verici rolü artmıştır.

8.4. Türkiye'den Sivil Toplum Uygulamaları

Örnek: "Afetlerde Erişilebilirlik" Projesi – Türkiye Sakatlar Derneği (TSD)

- İstanbul, İzmir ve Adana illerinde yürütülen proje kapsamında, belediyelerin afet müdahale planları erişilebilirlik açısından analiz edilmiştir.
- Engelli bireyler için kişisel afet planı eğitimleri düzenlenmiş, 1.500'den fazla kişiye erişilmiştir.
- Belediye personeline "**engelli kapsayıcı afet müdahalesi eğitimi**" verilmiştir.

Örnek: "Afete Hazırım" Mobil Uygulaması – Engelsiz Afet Derneği

- Mobil uygulama içinde; görsel/sesli bilgilendirme, işaret dili anlatımları ve acil iletişim butonları yer almaktadır.
- Uygulama engel türü seçilerek kişiselleştirilebilmekte, afet öncesi ve sonrası yönlendirmeler sunmaktadır.

Etki:

- STÖ'lerin belediyelerle yaptığı iş birlikleri sayesinde kapsayıcılık düzeyi yükselmiş, engelli bireylerin afetlere karşı bilgi ve hazırlık seviyesi artmıştır.
- Türkiye genelinde engelli hak temelli afet savunuculuğu görünürlük kazanmıştır.

Bu iyi uygulama örnekleri, yerel ve ulusal aktörler için ölçeklenebilir, sürdürülebilir ve katılımcı modeller geliştirmek adına önemli referanslar sunmaktadır.

◇ SONUÇ

Bu rehber, engelli bireylerin afet ve acil durumlara karşı güçlendirilmesini amaçlayan hak temelli, erişilebilir ve kapsayıcı bir yol haritası sunmaktadır. Afetin her aşamasını –öncesi, sırası ve sonrasını– engelli bireylerin farklı ihtiyaçları çerçevesinde ele alarak bireysel, toplumsal ve kurumsal düzeyde uygulanabilir bilgiler ve araçlar içermektedir.

Rehber, afetlerin engelli bireyler üzerindeki orantısız etkilerini azaltmak için yalnızca bireylerin değil; aynı zamanda ailelerin, bakım verenlerin, yerel yönetimlerin, sivil toplum örgütlerinin ve gönüllü ağlarının da rol ve sorumluluklarına dikkat çekmektedir. Özellikle erişilebilir tahliye planları, bilgilendirme sistemleri, geçici barınma alanları, psikososyal destek hizmetleri ve hak temelli izleme süreçlerinin tüm aktörler tarafından eşgüdüm içinde yürütülmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Ulusal planlar (TAMP, TARAP, İRAP) ve uluslararası sözleşmeler (BM Engelli Hakları Sözleşmesi, Sendai Çerçevesi) doğrultusunda geliştirilen bu rehber, aynı zamanda engel türlerine göre özelleştirilmiş çözümler sunarak bireysel hazırlığın niteliğini artırmayı hedeflemektedir. Rehberde yer alan ek araçlar ve uygulama örnekleri, teorik bilgilerin pratikte nasıl karşılık bulabileceğine dair yön gösterici niteliktedir.

Sonuç olarak, afetlere hazırlıklı ve dirençli bir toplumun ancak herkesin katılımıyla mümkün olacağı gerçeğinden hareketle; bu rehber, engelli bireylerin afet yönetiminin pasif öznesi değil, aktif paydaşı olmasını hedeflemektedir. Katılımcı, eşitlikçi ve kapsayıcı afet yönetimi sistemlerinin kurulması; ancak bilgiye erişimin, dayanışmanın ve kurumlar arası iş birliğinin güçlendirilmesiyle mümkündür.

Bu rehberin yaygınlaştırılması, yerel uyarlamalarıyla güncellenmesi ve erişilebilir formatlarla farklı topluluklara ulaştırılması, afetlere karşı birlikte daha güçlü olmamızı sağlayacaktır.

Aşağıda, "Engelliler İçin Afet Yönetimi Rehberi"nde kullanılan içeriklerin dayandığı temel mevzuat, politika belgesi ve referans dokümanlara dayalı, profesyonel bir **kaynakça** yer almaktadır. Kaynaklar, hem ulusal hem uluslararası düzeyde geçerli, akademik ve uygulamaya dönük nitelikte düzenlenmiştir:

EKLER ve ARAÇLAR

Bu bölüm, engelli bireylerin, yakınlarının, bakım verenlerin ve yerel aktörlerin afet öncesi hazırlık, afet anı müdahale ve afet sonrası toparlanma süreçlerinde doğrudan kullanabileceği araçları içermektedir. Şablonlar, listeler ve yönlendirici kaynaklar kullanıcı dostu, sade ve erişilebilir bir formatta sunulmuştur.

Ek 1: Kişisel Afet Hazırlık Planı Formu

Amaç: Engelli bireyin kendine özgü ihtiyaçlarını içeren bir afet hazırlık planı oluşturmasına yardımcı olmak.

Bölümler:

- **Kimlik Bilgileri** (Ad, soyad, yaş, engel türü, iletişim tercihi)
- **Günlük Destek İhtiyaçları** (Mobilite, iletişim, tıbbi cihazlar)
- **Tahliye Planı** (Tahliye yöntemi, destek kişisi, güvenli alan)
- **Afet Çantası İçeriği** (İlaçlar, cihazlar, kimlik, iletişim bilgileri)
- **İletişim Bilgileri** (Yakınlar, gönüllüler, sağlık personeli)
- **Özel Notlar ve Talimatlar**

Ek 2: Acil İletişim Listesi Şablonu

Amaç: Kriz anında hızlı ve doğru iletişimi sağlamak için hazır bir iletişim rehberi sunmak.

Alanlar:

- **Birincil Acil Kişi:** Ad, telefon, ilişkisi
- **İkincil Kişi:** Ad, telefon, ilişkisi
- **Aile Hekimi Bilgileri**
- **Bölgedeki STÖ ve Destek Hatları**
- **İşaret Dili/iletişim desteği gereken bireyler için özel kişisel iletişim tercihleri**

Ek 3: Acil Durumda Haklara Erişim Bilgi Kartı

Amaç: Afet sonrası engelli bireylerin yasal haklarını bilmeleri ve doğru kurumlara başvurabilmeleri için rehber niteliğinde bir bilgi kartı sunmak.

İçerik:

- **Afet sonrası haklar:**
  - Geçici barınma hakkı
  - Medikal destek ve cihaz temini
  - Sosyal yardımlara erişim (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı)
  - Hasar tespiti ve evrak başvuru süreçleri
- **Başvuru yapılabilecek kurumlar:**
  - Sosyal Hizmet Merkezleri

    - AFAD İl Müdürlükleri
    - Yerel belediyelerin sosyal destek birimleri
    - STÖ danışma hatları
- **Uygun başvuru formatı ve örnek belge listesi**

Ek 4: Kullanılabilecek Mobil Uygulamalar Listesi

Amaç: Afet hazırlık ve müdahale süreçlerini kolaylaştıran, erişilebilir dijital çözümleri tanıtmak.

Uygulama Adı	Amacı	Engel Türü Uyumluluğu	Açıklama
Afete Hazırım	Bilgilendirme ve yönlendirme	Tüm engel türleri	T.C. İçişleri Bakanlığı destekli, erişilebilir arayüz
Engelsiz Acil	Acil iletişim ve tahliye yardımı	Görme, işitme, bedensel	Sesli yönlendirme, işaret dili destekli video
MySOS	Sağlık bilgisi paylaşımı	Süreğen hastalığı olanlar	Tıbbi geçmişi kriz anında paylaşma
BeAware	Erken uyarı sistemi	İşitme engelli	Titreşimli ve görsel bildirim sistemi
SignAlert	İşaret dili video bilgilendirme	İşitme engelli	Afet anı bilgi videoları

Ek 5: Faydalı Web Siteleri ve Kurumlar

Ulusal Kurumlar:

- **AFAD (www.afad.gov.tr)** – Ulusal afet bilgilendirme ve müdahale koordinasyonu
- **Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (www.aile.gov.tr)** – Engelli bireylere yönelik sosyal destek hizmetleri
- **Türkiye Sakatlar Derneği (www.tsd.org.tr)** – Hak temelli savunuculuk ve afet hazırlığı rehberleri
- **Engelsiz Afet Derneği** – Eğitim materyalleri, simülasyonlar ve kampanyalar

Uluslararası Kaynaklar:

- **UNDRR (https://www.undrr.org)** – Engelli kapsayıcı afet risk azaltma kaynakları
- **CBM Global – Disability Inclusive DRR** – Kapsayıcı planlama ve uygulama rehberleri
- **IFRC (Uluslararası Kızılhaç/Kızılay Federasyonu)** – Afet ve engellilik çerçevesi raporları
- **Sendai Framework Resources** – Sözleşmeye dayalı politika araçları

KAYNAKÇA

1. **Birleşmiş Milletler (2006).** Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme (CRPD). https://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf
2. **Birleşmiş Milletler (2015).** Sendai Afet Risklerinin Azaltılması Çerçevesi 2015–2030. https://www.undrr.org/publication/sendai-framework-disaster-risk-reduction-2015-2030
3. **AFAD (2014).** Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP). https://www.afad.gov.tr/turkiye-afet-mudahale-plani
4. **AFAD (2020).** Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (TARAP). https://www.afad.gov.tr/tarap
5. **AFAD (2021).** İl Afet Risk Azaltma Planları (İRAP). https://www.afad.gov.tr/irap
6. **Türkiye Sakatlar Derneği & Avcılar Belediyesi (2025).** Afet ve Acil Durumlara Karşı Engellilerin Güçlendirilmesi Eğitim Kitapçığı.
7. **European Disability Forum (2020).** Persons with Disabilities in the COVID-19 Crisis: Access to Information and Communication. https://www.edf-feph.org
8. **UNDRR & CBM Global (2022).** Disability Inclusive Disaster Risk Reduction: Guidance and Good Practices. https://www.preventionweb.net/publication/disability-inclusive-disaster-risk-reduction-guidance-and-good-practices
9. **WHO (2013).** Guidance Note on Disability and Emergency Risk Management for Health. https://www.who.int/publications/i/item/9789241506243
10. **AFAD (2019).** Afete Hazır Türkiye – Engellilere Yönelik Afet Bilgilendirme Broşürleri. https://www.afad.gov.tr/afete-hazir-turkiye

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

Bu kitapçık Avrupa Birliği'nin "Sivil Katılım Hibe Programı" kapsamında sağladığı mali destekle hazırlanmıştır. Rapor içeriği, yalnızca Türkiye Sakatlar Derneği'nin sorumluluğundadır ve UNDP ile Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmaz.

